

уровня компетентности у студентов за счет получения знаний, умений и практических навыков в проведении здоровьесберегающих процедур с целью использования их в будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: модель, интегральное здоровье, компетентность, учебная дисциплина «Основы теории здоровья», высшие училища физической культуры, студенты.

SUMMARY

Khoroshukha M. About effectiveness of the introduction of the subject competence formation model on the foundations of the health theory among the students of higher schools of physical training.

The problem of forming of the subject competence on the scientific discipline "Foundations of the health theory" among the students of higher schools of physical training has been considered in the article. There were substantiated the methodological approaches to the development and implementation into educational process of student-athletes of the author's model. Objective matter of work is to verify the effectiveness of the developed model in the educational process of students of higher schools of physical training.

The study involved 56 persons (37 boys and 19 girls) among second-year students of Republican Higher School of Physical Education (experimental group) and 48 persons (26 boys and 22 girls) of Brovary Higher School of Physical Culture (control group).

The effectiveness of the model was evaluated on indicators of integral (physical, mental, spiritual) health (author's development) and a questionnaire survey, which included three structural components of competence: motivational, cognitive, active. There were shown integral dynamics of changes of parameters of health of the experimental and control groups. Also there were picked levels of development of the object competence of future specialists in physical education and sport.

Conclusion is made that the use of this model contributed to increasing of the level of formation of the object competence in the experimental group of students at the expense of obtaining knowledge, order skills and practical skills in carrying out health keeping and improving procedures in order to use in their future career activity. The final result of formation of the object competence is the ascertaining aspect which is shown in changes in terms of the integral health of students.

In subsequent studies it is planned to prove experimentally the feasibility of using the developed model in the educational process of students of institutions (faculties) of physical education of pedagogical universities in the process of study of other healthcare disciplines (for example, "Hygiene of physical exercises", "Valeology", etc.).

Key words: model, integral (physical, mental, spiritual) health, competence, scientific discipline «Foundations of the health theory», higher schools of physical training, students.

УДК 378.147:37.035.6

І. Ф. Шумілова

Бердянський державний педагогічний університет

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті здійснено аналіз критеріїв, показників та рівнів сформованості загальнокультурної компетентності (далі ЗКК) майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. У результаті узагальнення й синтезу науково-педагогічної інформації представлено критерії, показники та рівні сформованості

загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці.

У статті визначено і схарактеризовано критерії та показники загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, заснованих на її структурних компонентах. А саме: особистісно-мотиваційному, когнітивно-процесуальному та рефлексивному.

Ключові слова: критерії сформованості ЗКК, показники сформованості загальнокультурної компетентності, рівні сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Постановка проблеми. ЗКК майбутнього вчителя виступає і як мета, і як результат професійної підготовки щодо її формування. Необхідність зіставлення результату процесу формування ЗКК і його мети, яка завжди є певною мірою ідеалізованою, ставить проблему визначення критеріїв та показників сформованості зазначеної компетентності. Серед критеріїв і показників було обрано ті, що піддаються дослідженню, фіксуванню, опису та певним вимірам.

Вивчення стану обраної проблеми в теорії і практиці вищої педагогічної школи дозволило зробити висновок про те, що загальнокультурна компетентність не створюється самостійно й вимагає цілеспрямованих дій з її формування, а саме доцільного, систематизованого накопичення в її змісті позитивних кількісних і якісних змін, які дозволяють майбутнім учителям гуманітарних спеціальностей ефективно здійснювати загальнокультурну діяльність. Точкою відліку у формуванні ЗКК студентів, на нашу думку, має бути розуміння її квінтесенції, усвідомлення її найсуттєвіших ознак і властивостей, показників і критеріїв, найголовніших проявів, які відбиваються в хисті майбутнього вчителя-гуманітарія до педагогічного зростання у сфері ЗК компетенції.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових праць із даної проблеми свідчить про те, що досить ґрунтовно вивчені лише окремі аспекти загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців, здебільшого культурологічна (І. Г. Галяміна, С. В. Коршунов, Н. В. Саяпіна та ін.), професійна (М. Г. Боровик, Л. О. Кондрацька, О. М. Панкратова та ін.). Досліджувалися, зокрема, проблема формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови (Т. В. Несвірська); питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів загальнокультурної компетентності (Г. Р. Шпиталевська); проблема формування загальнокультурної компетентності студентів економічних спеціальностей вищих технічних навчальних закладів (М. Л. Яковлева).

Разом із тим, аналіз наукових джерел доводить, що сьогодні бракує робіт щодо узагальнення критеріїв, показників та рівнів сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

У нашому дослідженні ми виходимо з того, що *загальнокультурна компетенція* – це обізнаність про систему (сукупність) знань, умінь, навичок, які визначають здатність майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до загальнокультурної діяльності.

Визначаємо ЗКК як особистісно-професійне утворення, що при повній відповідності всім вимогам професійно-педагогічної діяльності дозволяє студентам успішно здобувати знання, формувати вміння, навички, здібності, накопичувати педагогічний досвід у сфері загальнокультурної компетенції.

Загальнокультурну діяльність ми розуміємо як складний багатоплановий процес і результат професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, спрямований, передусім, на формування загальної культури, розвиток духовної, громадянської, соціальної, педагогічної, управлінської (організаційної), правової, етичної, екологічної культури особистості, культури міжособистісних відносин, особливо формування наукового світогляду.

Мета статті полягає у виокремленні критеріїв, показників та рівнів сформованості ЗКК майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, що відповідає представлений структурі, а також обґрунтуванню доцільності використання підібраних діагностичних методик для визначення рівнів її сформованості.

Виклад основного матеріалу. З метою вирішення дієвих задач формування в майбутніх учителів загальнокультурної компетентності доцільно виділити критерії і показники, які мають ґрунтуватися на структурних компонентах означеної компетентності: мотиваційно-особистісний, когнітивно-процесуальний, рефлексивний.

Критерій (грец. *kriterion* – засіб судження) – мірило достовірності людських знань, їх відповідності об'єктивній дійсності [1].

Під критеріями розуміються якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкту, які дають можливість судити про його стан і рівень розвитку, під показниками – кількісні або якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкту. Критерії і рівні сформованості ЗКК складають основу для реалізації програми самоактуалізації й самореалізації студентів.

Ураховуючи зазначені положення й опираючись на зроблені висновки з питань аналізу отриманих результатів, нами було розроблено систему критеріїв та якісних показників ЗКК майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей відповідно до її структурних компонентів, що відображають рівень сформованості ЗКК та її сутнісні характеристики.

Особливості кожного компонента розкривають відповідні критерії. Так, мотиваційно-особистісний критерій характеризує сформованість мотиваційно-особистісного компоненту ЗКК майбутніх учителів гуманітарних

спеціальностей і може бути представлений за такими показниками, як: потреба у спілкуванні з учнями; швидкість включення студента до загальнокультурної діяльності, стійкість інтересу до неї, наполегливість у вирішенні проблем навчання та виховання; стійкий інтерес, зацікавленість в аналізі та оцінюванні досягнень національної, європейської та світової науки і культури, осмисленні питань розвитку культури суспільства загалом і особистості зокрема, орієнтації студентів у культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства; система позитивних потреб до формування вміння творчо виражати ідеї, досвід та емоції за допомогою різних засобів, методів, прийомів, механізмів, форм організації навчання й виховання; сформованість особистісно-професійного інтересу до загальнокультурних проблем; мотиви загальнокультурної поведінки студентів; критичність мислення, здатність до педагогічного спілкування; вольові якості; здатність до самовиховання, самоосвіти, самоактуалізації, самостереження, самореалізації; сформованість особистісно-професійної спрямованості на здійснення загальнокультурної діяльності (мотиви, цінності, якості тощо).

До професійної складової належать групи особистісних і професійних якостей. Група особистісних якостей: оптимізм, любов до рідного краю, чуйність по відношенню до дітей, старанність. Група професійних якостей: критичність мислення, прагнення до самоосвіти, тактовність, педагогічна спостережливість.

Когнітивно-процесуальний критерій відбиває рівень засвоєння системи психолого-педагогічних, загальнокультурних, естетичних знань, історико-педагогічного досвіду, необхідних у побудові цілісної картини світу студентів для організації загальнокультурної діяльності у вирішенні педагогічних завдань навчання й виховання; рівень сформованості *морально-етичних якостей*: віра в потенційні можливості дитини, прагнення до вивчення особливостей поведінки дітей, учнівської та студентської молоді, повага до людини, морально-етична культура поведінки людини, культура відносин між людьми, моральність у відносинах, між жінкою та чоловіком, між учнем та вчителем, громадянська відповідальність, духовність, гуманність, педагогічний такт; група *управлінських* (ділових якостей) складають: цілеспрямованість і неупередженість у досягненні результату процесу виховання (моральна вихованість), уміння визначати мотиви поведінки учнів, планування загальнокультурної діяльності, організованість, здатність передбачувати педагогічний результат, самоконтроль, здатність у педагогічних дослідженнях зосереджуватись на педагогічній ідеї тощо.

Рефлексивний критерій відображає сукупність якостей і здібностей, спрямованих на усвідомлення й аналіз результативності загальнокультурної діяльності, а також їх переосмислення: самоаналіз, самооцінювання; група *естетичних якостей*: знання про культуру та її сутність, світову культуру, національну культуру, знання й захоплення

видами мистецтва; необхідність удосконалення навичок комунікації; група *психологічних якостей*: емоційність, здатність до експерименту, комунікабельність, емпатія, активність.

В. І. Гриньова виділяє чотири рівні сформованості педагогічної культури майбутнього вчителя: досконалий (творчий), базовий (евристичний), достатній (конструктивний) і елементарний (репродуктивний) [2, 66–67].

Ю. Д. Бойчук у дисертаційному дослідженні виділяє й характеризує три рівні сформованості еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: продуктивний, достатній та елементарний [1, 297–298].

У дослідженні ми виділили результативний, належний і примітивний рівні сформованості ЗКК.

Для *результативного рівня* сформованості ЗКК характерним є:

- *стійкий інтерес* до питань формування ЗКК, сформованість стійкої мотивації до оволодіння й розвитку педагогічною майстерністю;

- *реалізація* в загальнокультурній діяльності гуманістичної спрямованості, яка відображає характер міжособистісних відносин, необхідної для оволодіння ЗКК;

- *сформованість* системи знань загальнокультурної поведінки, упевненість у їх істинності, наявність міцних, глибоких і дієвих знань про сутність ЗКК, постійне прагнення до самовдосконалення;

- *сформованість* системи комунікативних умінь і навичок та ґрунтовне володіння ними в житті, творче використання загальнокультурних дій у педагогічних ситуаціях; постійне прагнення в оволодінні новими способами і прийомами загальнокультурної поведінки, методами самовиховання, орієнтованими на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення й реалізації стратегій і моделей загальнокультурної, толерантної поведінки;

- *розвиненість* гуманітарного мислення, здатності до аналізу та узагальнення видів мистецтва, досвіду світової, європейської та вітчизняної культури, постійне прагнення в оволодінні вітчизняною та світовою культурною спадщиною; здатність до формування культури міжособистісних відносин у колективі учнів (привносити елементи загальної культури); здатність до реалізації прийнятної форми комунікації людей – моральності у взаєминах, уміння досягати результату процесу виховання – моральної вихованості;

- *розвиненість* рефлексивного мислення, здатність до неперервної самоосвіти.

Належний рівень сформованості ЗКК відзначається такими показниками:

- *короткочасним, частково реалізованим* пізнавальним інтересом опанування нормами загальнокультурної поведінки, розкриття й реалізації

власного потенціалу в процесі педагогічного спілкування; нестійкими і недостатньо вираженими потребами пізнавати зміст педагогічної діяльності, основи педагогічної майстерності; ситуативним пізнавальним інтересом студентів до ЗКК і ситуативною мотивацією до загальнокультурної діяльності;

- *недостатнім усвідомленням значущості гуманістичної спрямованості на учня, яка відображає характер міжособистісних відносин, необхідної в оволодінні знань, умінь, навичок, досвіду у сфері загальнокультурної компетенції;*

- *недостатньо розвинутою здатністю до самовиховання ЗКК;*

- *реконструктивним характером загальнокультурних знань, які достатньо ефективно застосовуються на практиці (студент визначає мету й завдання загальнокультурної діяльності, але допускає помилки і тому працює за шаблоном або просить допомоги інших, відчуває труднощі й тому звертається до інших студентів або педагога);*

- *комунікативні вміння й навички виявляються в більшості ситуацій, розуміння норм загальнокультурної поведінки, яка проявляється в адекватному ставленні до дитини в різноманітних педагогічних ситуаціях, але перевага надається реконструктивному характеру педагогічної діяльності, спостерігається недостатність самостійного прийняття своєрідних педагогічних рішень;*

- *уміння здійснювати загальнокультурну діяльність, проявляти толерантність, реалізувати моральність у взаєминах, репродуктивне наслідування результатів процесу виховання переважно мають змінний, поривчастий характер, необхідне спонукання до розвитку гуманітарного, рефлексивного мислення.*

Примітивний рівень сформованості ЗКК характеризується:

- *несформованою системою знань про світову, європейську, вітчизняну культуру; відсутністю стійкої мотивації до оволодіння ЗКК та засвоєння норм і правил етичної поведінки, розвитку професійно-особистісних якостей, переважанням емоцій невпевненості, сумніву, байдужості до участі в практичній загальнокультурній діяльності;*

- *обмеженням запасом гуманітарних знань без творчого їх переосмислення та невмінням перенести в загальнокультурну діяльність, звуженим педагогічним кругозором; несформованістю педагогічного світогляду;*

- *несформованістю системи загальнокультурних умінь і навичок характеризувати види мистецтва, надання переваги репродуктивному характеру загальнокультурної діяльності, пасивності використання загальнокультурних знань; невмінням реалізовувати принципи толерантності, плюралізму в комунікативній взаємодії з дітьми; відсутністю гуманістичної спрямованості в виборі належного стилю педагогічного спілкування з учнями, що спричиняє позитивний результат оволодіння загальнокультурною діяльністю;*

- недорозвиненістю рефлексивного мислення та неадекватною самооцінкою своєї загальнокультурної поведінки.

Виявлені критерії й рівні сформованості ЗКК майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, звичайно, не можуть претендувати на висчерпність. Їх можна вважати умовними, адже формування ЗКК – це безперервний процес, і передбачити заздалегідь співвідношення різних компонентів рівня її сформованості, їх вияв та непомітні зміни досить складно.

З метою визначення способів, засобів, механізмів, прийомів формування ЗКК майбутніх учителів було проведене пілотажне дослідження, у якому взяли участь 94 учителів-практиків, 78 викладачів вищих навчальних педагогічних закладів.

Результати індивідуальних бесід, анкет, інтерв'ю показали, що респонденти надають перевагу таким оптимальним способам підготовки студентів: зміни змісту програм навчальних дисциплін та змістових модулів, пов'язаних із загальнокультурними проблемами, проведення спецсемініарів (61,5 % викладачів і 57,8 % учителів); проведення цілеспрямованої виховної роботи зі студентами, організація вечорів, театральних вистав, конкурсів, педагогічних читань, відвідування музеїв з метою підготовки і проведення ними тематичних екскурсій, семінарів з їхньою участю в удосконаленні загальнокультурних дій (31,4 % викладачів і 42,1 % учителів); використання активних (диспутів, дискусій, дебатів) методів навчання (26,9 % викладачів і 29,2 % учителів); спеціальна організація науково-дослідної роботи (40,1 % викладачів і 35,6 % учителів); постановка цільових завдань на проходження педагогічних практик (43,1 % викладачів і 40,4 % учителів); самоосвіта (32,8 % викладачів і 43,3 % учителів).

З метою визначення ставлення студентів до оволодіння ЗКК нами було запропоновано вибрати з запропонованих тверджень, яке на їх думку найбільш відповідає власному вибору:

1) відчуваю потребу в оволодінні комунікативними вміннями та навичками в сфері ЗК компетенції, позитивно ставлюся до цієї проблеми, готовий до цього докладати певних зусиль і працювати над собою;

2) відчуваю необхідність в оволодінні комунікативними вміннями та навичками у сфері ЗК компетенції, але хочу навчитися долати труднощі, не докладаючи жодних зусиль;

3) не відчуваю необхідності в оволодінні комунікативними вміннями та навичками у сфері ЗК компетенції, мене ця проблема не цікавить, вважаю час витрачений на їх формування в себе марним.

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що більшість опитуваних респондентів все ж таки відчувають необхідність оволодіння комунікативними, організаційними вміннями у сфері ЗК компетенції, позитивно ставляться до цього, але не готові докладати активних зусиль, при цьому значний відсоток із них не виключає можливості вдосконалення

комунікативних та організаційних умінь у подальшій педагогічній діяльності.

З метою з'ясування інтересу до проблеми оволодіння ЗКК студентам було запропоновано дати відповіді на такі запитання:

1) чи зацікавлені Ви в здобутті теоретичних знань у сфері загальнокультурної компетенції?

2) чи задоволені Ви власним бажанням бути культурною людиною?

3) чи відчуваєте Ви потребу займатися загальнокультурною діяльністю?

4) чи відчуваєте Ви незадовільний стан сформованості власних умінь та навичок загальнокультурної діяльності?

Висновок та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз представлених даних свідчить про те, що проблема формування ЗКК майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей є актуальною, адже розв'язання питання їх професійної підготовки полягає в наданні сучасній вищій педагогічній освіті культурологічної та гуманістичної спрямованості на розвиток учнів, орієнтації на органічне поєднання в їх підготовці таких компонентів культури, як морально-етичний, духовний, рефлексивний, гуманітарний.

У подальших наукових пошуках ми плануємо охарактеризувати проектування науково-методичної системи формування ЗКК майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутніх учителів : дис. ... доктора пед. наук / Юрій Дмитрович Бойчук. – Харків, 2009. – 456 с.

2. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.

3. Філософський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://studentbooks.com.ua/content/view/1395/53/1/3/455>

РЕЗЮМЕ

Шумилова И. Ф. Критерии, показатели и уровни сформированности общекультурной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей.

В статье осуществлён анализ критериев, показателей и уровней сформированности общекультурной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей. В результате обобщения и синтеза научно-педагогической информации представлены критерии, показатели и уровни сформированности общекультурной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей в профессиональной подготовке.

В статье определены и охарактеризованы критерии и показатели общекультурной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей, основанные на ее структурных компонентах. А именно: личностно-мотивационном, когнитивно-процессуальном и рефлексивном.

Ключевые слова: загальнокультурна компетенція; загальнокультурна компетентність; загальнокультурна діяльність; критерии сформированности общекультурной компетентности; показатели сформированности

общекультурной компетентности; уровни сформированности общекультурной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей.

SUMMARY

Shumilova I. Criteria, indicators and levels of formation of common cultural competence of future teachers of humanitarian specialties.

In the article the analysis of criteria, indicators and levels of formation of general cultural competence of future teachers of humanitarian specialties is carried out. As a result of generalization and synthesis of scientific and pedagogical information criteria, indicators and levels of formation of general cultural competence of future teachers of humanitarian specialties of vocational training are presented.

In the article the criteria and indicators of general cultural competence of future teachers of humanitarian specialties based on its structural components are defined and characterized. Namely: personal and motivational, cognitive and procedural and reflexive.

General cultural competence isn't created independently and demands purposeful actions for its formation, namely the expedient, systematized accumulation in its content of positive quantitative and high-quality changes which allow carrying out effectively to future teachers of humanitarian specialties common cultural activity. A reference point in its formation owes baht understanding of its quintessence, understanding of its essential signs and features, indicators and criteria, the major manifestations which are shown in ability of the future teacher-humanist to pedagogical growth in the sphere of general cultural competence.

General cultural competence is awareness on system (set) of knowledge, abilities, skills which define ability of future teachers of humanitarian specialties to general cultural activity.

General cultural competence is personal professional education which at full compliance meets all requirements of professional and pedagogical activity that allows students to acquire successfully knowledge, to form abilities and skills.

General cultural activity is the difficult multidimensional process and result of vocational training of future teachers of humanitarian specialties directed at formation of the general culture, development of spiritual, civil, social, pedagogical, administrative (organizational), legal, ethical, ecological culture of the personality, culture of the interpersonal relations, formations of scientific outlook.

Key words: *general cultural competency, general cultural competence, general cultural activities, GCC formation criteria, indicators of forming general cultural competence, levels of general cultural competence of future teachers of humanities.*